

אתגר הרב-תרבותיות בצל הטרור במדינות המערב

מאת ד"ר גלית טרומן-צינמן

מבט מבס"א מס' 1,805, 8 בנובמבר 2020

תקציר: בעשורים האחרונים התבססו במדינות המערב קהילות מוסלמיות גדולות. מתקפות הטרור בצרפת ובאוסטריה בשבועות האחרונים מעוררות מחדש את הדיון אודות תרומת הגישה הרב-תרבותית, הליברלית והסובלנית ליצירת קהילות מיעוטים מפוצלות ומנוכרות שחלק קטן מחבריהן תומך או מבצע פעולות טרור.

בשבועות האחרונים אנו עדים לגל אלימות וטרור בצרפת בעקבות הפרסום מחדש של הקריקטורות של הנביא מוחמד במגזין הסטירי *שרלי הבדו*. הפיגועים השונים מכוונים כלפי אלה המייצגים את ערכי וסמלי המערב, הליברליזם, זכויות וחירויות הפרט כמורה המלמד את תלמידיו על חופש הביטוי והעיתונות ו/או מייצגי הדת הנוצרית - כומר ומתפללים בכנסיה. הנשיא מקרון התבטא בחריפות יוצאת דופן בעקבות רצח המורה וכינה אותו "תקיפה אסלאמית טרוריסטית". ואכן, ההתקפות האחרונות בפרוורי פריז, ליון, ניס ואבניון מעידות על התחזקות מגמות אנטי-מערביות בצרפת כאשר המפגעים חותרים לשנות את סדר היום הפוליטי-חברתי במדינה. במקביל נרצחו שני אזרחים אוסטרים במתקפת טרור אסלאמיסטית במרכז ווינה בראשית נובמבר.

אירועים אלה מתווספים לפיגועי טרור שביצעו מחבלים מוסלמים בשנים האחרונות במדינות המערב (בעיקר בתמיכתו והשראתו של דאע"ש) - צרפת, בלגיה, גרמניה, בריטניה, ארה"ב, קנדה ואוסטרליה. הפיגועים בוצעו במרחבים ציבוריים בולטים כשדות תעופה, מקומות בילוי ותיירות, בתי מלון, מועדונים וכיו"ב - בעיקר באמצעות תקיפות סכין או גרזן, פיגועי ירי ודריסה, וגרמו מאות הרוגים ופצועים. הן נועדו לזרוע פחד בקרב האוכלוסייה, לפגוע בתחושת הביטחון האישית והציבורית, לגרום נזקים כלכליים ומורליים, ולהרתיע את מדינות המערב מהשתתפות בקואליציה הבינלאומית נגד הטרור (בדגש על לחימה נגד דאע"ש).

מבצעי הפיגועים היו ברובם צעירים מוסלמים - מהגרים, או דור שני/שלישי למהגרים שנולדו והתחנכו שנים רבות בתרבות המערב הפתוחה והסובלנית. חלקם חוו תסכול וקשיי השתלבות בחברה הליברלית, דבר שהביאם לתעוב ודחייה של ערכי הדמוקרטיה ומגמות החילון והאינדיבידואליזם. מיעוט קיצוני מזדהה עם זרם פוריטני

של סלפיה-ג'יהאדיה עקב חשיפתו להטפה והסתה ברחוב ובמסגדים, ברשתות החברתיות ובאתרי האינטרנט. מיעוט זה מצטרף לארגוני טרור, בעיקר דאע"ש, או פועל בהכוונתם ובהשראתם.

בחינת היחסים הבין-קבוצתיים במדינות המערב מגלה חברות משגשגות ומפותחות מבחינה כלכלית וטכנולוגית אך לרוב מפוצלות ומנוכרות ברמה הפנימית. בקרב חלק ניכר מהקהילות המוסלמיות במערב נוצר ריחוק מהאוכלוסייה הכללית שבדרך כלל אפשרה להן להתרחק ולנהל את אורח חייהן האוטונומי. קיים ויכוח בין המאשימים את הרוב בהפליית המוסלמים שהובילה להתבדלות מכורח, לאלו הגורסים שהקהילות המוסלמיות מתבדלות מרצון. בפועל, קהילות רבות מודרות ומבודדות מבחינה חברתית, תרבותית וגאוגרפית, נמצאות בשולי החברה, וחשופות לעוני, היעדר שוויון הזדמנויות, אבטלה ומצוקה כלכלית.

המיעוט המוסלמי שונה מהאוכלוסייה המקומית לא רק מבחינה תרבותית ואתנית אלא אף מבחינת האמונה הדתית, לה נודעת השפעה בלתי מבוטלת על השקפת העולם ואורח החיים. הקהילות המוסלמיות מקפידות על המסורת הדתית ושפת ארץ המוצא, וחיות בהתאם להלכה האסלאמית (שריעה) ומנהגיה. גם החינוך הפורמלי במקומות רבים נפרד ומותאם לבני הקהילה. דפוס חיים זה של שמירת המסורת הדתית והנחלתה לדור ההמשך תורם לתפיסת "זרותם" של המוסלמים בחברת הרוב ולהדרתם.

מגמות אלה מציבות בעיה רצינית בפני מדינות המערב הדוגלות ברב-תרבותיות וסובלנות כלפי ה"אחר". גישה זו - וכנובע מדיניות הגירה נוחה ופתוחה יחסית - הובילו לאורך השנים לפיצול ובידול תרבותי-דתי של הקהילות המוסלמיות, כמו גם נתק וחוסר אינטראקציה עם הרוב הלא מוסלמי. במקביל תרמה הגישה הרב-תרבותית הרווחת גם להקצנה דתית וצמיחת הטרור, כהקמת תאי טרור ועלייה ניכרת של "הזאבים הבודדים". לפיכך נראית הרב-תרבותיות כאסטרטגיה המוגבלת ביכולתה להשפיע על היטמעות ושילוב מלא של המוסלמים במדינות המערב.

ביסודה מדגישה גישת הרב-תרבותיות את קיום המגוון האתני והתרבותי והבטחת זכויות האדם, לצד נגישות מלאה והשתתפות בחברה, דבקות בעקרונות חוקתיים, וערכים משותפים בחברה. גישה זו משתקפת באימוץ מדיניות ציבורית המתחשבת בהבדלים התרבותיים ומספקת תמיכה בארגוני מיעוט אתניים. בתחום החינוך מובילה רב-תרבותיות ליצירת תוכניות לימוד ייחודיות, הוראה בשפת אם, והקמת בתי-ספר דתיים לקבוצות מיעוט תוך הכרה במסורות ומנהגים דתיים, מקומות פולחן וטקסי דת נפרדים. התומכים ברב-תרבותיות מצביעים על תפוקות חיוביות של מדיניות זו כהכרת זהויות תרבותיות וטיפוח פלורליזם אתני, הגנה מפני אפליה ו/או הסתה לשנאה, לכידות ושוויון חברתי-כלכלי בין מיעוטים לבין הרוב.

בשנים האחרונות מתייחס השיח הפוליטי, הציבורי והתקשורתי בהרחבה לדיכוטומיה שנוצרה בין ערכי המדינה הקולטת לבין אלה של המהגרים, כאי-שוויון מגדרי, חובת החיג'אב אצל נשים, ברית מילה לבנות, נישואים שלא מרצון, רצח על רקע כבוד המשפחה, דחיית להטב"ים וכיו"ב. יישום נורמות תרבותיות אלה בחברות ליברליות עמד במוקד הדיון לגבי הרלוונטיות של הרב-תרבותיות, מדיניות השילוב המקובלת, והסובלנות כלפי המוסלמים, שלא תמיד מגלים סובלנות כלפי ערכי החברה המערבית. בעוד שתומכי הרב-תרבותיות ממשיכים להדגיש את יתרונותיה, המתנגדים מצביעים על מגמות פירוד ופיצול חברתי, היעדר דבק המאחד את החברה, ואף התנגשות בין ערכים תרבותיים ומסורות דתיות העלולה להוביל לסלידה והקצנה, לאלימות וטרור. המדיניות הרב-תרבותית המאפשרת לכל אחד לפעול בשם חופש הביטוי, הדת וההתאגדות מנוצלת על-ידי אסלאמיסטים להקמת התארגנויות טרור,

הטפה והסתה במרחב הציבורי ובמרחב המקוון ועלולה להוביל למתקפות טרור בדומה לאלו שהמערב חווה כיום.

כך או כך, השינויים הדמוגרפים במדינות המערב בעשורים האחרונים מציבים אתגרים ניכרים לגבי קליטתן ושילובן של קהילות גדולות השונות מאוכלוסיית האם מבחינה תרבותית ובעיקר דתית.

** ד"ר גלית טרומן-צינמן מלמדת בבית הספר למדעי המדינה וביחידה למצוינות אקדמית באוניברסיטת חיפה. תחומי עניינה קשורים לחקר קונפליקטים אלימים, לאומיות אתנית ודתית, וארגוני טרור אסלאמיים.*